

Utjecaj njemačke propagande na strane novinare tijekom Olimpijskih igara 1936. godine – Primjer *Jutarnjeg lista*

Ovaj rad odgovara na pitanje je li njemačka propaganda tijekom Olimpijskih igara 1936. godine uspjela, posredstvom novinara, odaslati svoje poruke u svijet. U prvom dijelu rada najprije se utvrđuje koji su bili osnovni ciljevi propagande. U drugom dijelu prelazi se na analizu novinske građe – u našem slučaju Jutarnjeg lista koji je odabran budući da je redakcija u Berlin poslala posebnog izvjestitelja koji je pratio situaciju iz dana u dan.

Ključne riječi: Olimpijske igre 1936., Berlin, Jutarnji list, propaganda, nacizam, Hitler, sport

1. Uvod

Olimpijske igre u Berlinu 1936. godine često su nazivane „nacističkim igrama“ (Krüger, 2003: 17) što je rezultat nacističke propagande provedene prije, tijekom i nakon igara. Berlinske igre bile su najveći medijski događaj u dotadašnjoj povijesti – dok su igre u Los Angelesu 1932. godine imale oko milijun gledatelja, Berlin je postigao preko 3.7 milijuna gledatelja (Krüger, 2003: 21). Važan segment u provođenju propagande činili su novinari koji su iz Berlina izvještavali o događajima. Igre je pratilo oko 2800 novinara (od toga oko 1000 njemačkih) (Keys, 2006: 146, Krüger, 2004: 45).

Za ovaj rad prije svega potrebno je imati doživljaj Olimpijade iz prve ruke, a u hrvatskim novinama primjer toga možemo pronaći na stranicama *Jutarnjeg lista*. Kao dnevne novine *Jutarnji list* još je od vremena uredništva Eugena Demetrovića (1916. – 1926.) postao poznat po pridavanju pažnje sportu, a uredništvo se pobrinulo da posebnom sportskom rubrikom poprate i ovaj sportski događaj (Novak, 2005: 137-138). Rad će se fokusirati na doživljajima posebnog izvjestitelja *Jutarnjeg lista* iz Berlina koji je pisao o prvih desetak dana igara, a njegovi tekstovi objavljeni su u posebnoj rubrici „XI. Olimpijada“ od 1. do 18. kolovoza 1936. godine.

Glavni cilj ovoga rada jest istražiti je li njemačka propaganda uspjela utjecati na novinara *Jutarnjeg lista* i na njegovu percepciju događaja te tako prenijeti do čitatelja onu sliku „nove Njemačke“ koju je htjela odaslati. Kako

bismo odgovorili na to pitanje prije svega potrebno je odrediti koji su bili točno ciljevi nacističke propagande, a na temelju uočenih ciljeva postaviti će se potpitanja kojima ćemo sustavno pristupiti kroz analizu i pogledati ima li u novinskim člancima elemenata koji ukazuju da je određeni cilj rezultirao plodom.

2. Olimpijske igre i propaganda

Olimpijske igre trebale su se održati u Njemačkoj već 1916. godine, no održavanje je spriječilo izbijanje Prvoga svjetskog rata. Nove igre, koje je Njemačka dobila za 1936. godinu, ubrzo su naišle na sličan problem – naime, održavanje je postalo upitno. Dolazak Nationalsocijalističke njemačke radničke stranke (NSDAP-a) na vlast 1933./1934. godine rezultirao je po prvi put u povijesti idejom bojkota igara (Krüger, 2005: 47). Razlozi su prije svega bili progono Židova i rasna ideologija nove nacističke vlade. Događaji koji će uslijediti, kao Nürnberški zakoni iz 1935. te tzv. „Kristalna noć“ 1938. godine, pokazat će da je strah bio opravdan. Nacističke novine *Völkischer Beobachter* donose cijeli niz kontroverznih članaka, a jedan iz kolovoza 1932. godine – koji komentira Olimpijske igre u Los Angelesu – posebno je bitan za razumijevanje uzroka nastanka ideje bojkota igara:

„Crnci nemaju što raditi na Olimpijadi. Danas svjedočimo borbi slobodnih bijelaca protiv neslobodnih crnaca. Ovo je veliko snižavanje vrijednosti igara [...] sljedeća Olimpijada održat će se u Berlinu 1936. godine. Nadamo se da će odgovorni ljudi znati što je njihova dužnost. Crncima se mora zabraniti sudjelovanje. To izričito tražimo“ (Krüger, 2005: 34).

Adolf Hitler, Joseph Goebbels i ostali visoki dužnosnici NSDAP-a nisu do 1933. godine bili veliki pobornici sporta (Rippon, 2012: 34). Međutim, Goebbels je kao novi ministar propagande vrlo brzo shvatio propagandni potencijal Olimpijade i sporta za razvoj nacističke ideologije i prezentaciju „nove Njemačke“ – pri čemu je ključan bio njegov razgovor s Theodorom Lewaldom, članom Međunarodnog olimpijskog odbora i glavnim čovjekom Odbora za organizaciju igara u

Berlinu do svoje smjene zbog židovskih korijena (Krüger, 2003: 20). Sport je ubrzo postao važan faktor nacističke propagande koji je za cilj imao zahvatiti što više ljudi i prikazati moć novog režima, a o njegovoj važnosti najbolje svjedoči Hitlerovo odobrenje korištenja neograničenih novčanih sredstava za provedbu igara (Krüger, 2003: 22).

Nakon pojedinih komplikacija bojkot je ipak propao, budući da je Njemačka uvjerala Međunarodni olimpijski odbor da će Židovi moći nastupati bez ograničenja.¹ Goebbels je osobno garantirao da se igre neće koristiti u propagandne svrhe (Socolow, 2016: 121-122; Blom, 2017: 458), a ideja o održavanju drugih igara u Madridu raspala se s izbijanjem građanskog rata u Španjolskoj. Sa svim prethodnim u vidu, prvi cilj nacističke propagande postao je stvoriti sliku o Njemačkoj kao miroljubivoj državi koja ne progona Židove i manjine, pa je tako započelo uklanjanje rasističkih i antisemitskih natpisa iz gradova te zabrana objavljivanja diskriminirajućih poruka u novinama. Rasističke tekstove bilo je dozvoljeno prenositi samo iz stranih novina od riječi do riječi, a ironično je da su takvi tekstovi najviše stizali upravo s juga Sjedinjenih Američkih Država (SAD-a) – države koja je bila jedna od idejnih vođa bojkota (Krüger, 2003:24). Razdoblje prije početka Zimskih olimpijskih igara u Garmisch-Partenkirchenu (veljača 1936. godine) do kraja ljetnih olimpijskih igara u Berlinu (kolovoz 1936. godine) u stranoj se historiografiji često naziva *Olympic pause*, tj. razdoblje kada su rasistički zakoni privremeno suspendirani. Pritom valja naglasiti kako ipak nije došlo do napuštanja rasne ideologije unutar nacističke koncepcije, već samo do privremene suspenzije njene primjene i manifestacije u javnosti, prije svega putem novina i radija.

Zimska olimpijada poslužila je također kao test za onu u Berlinu. Svaki strani tim dobio je jednog studenta koji im je trebao pomagati, a njegova stvarna svrha bila je špijunaža i skupljanje dojмова (Krüger, 2005: 52). Velika zamjerka zimskih igara bila je militarizacija njemačkog društva, odnosno činjenica da su svi dužnosnici i redarstvo na igrama bili u svojim uniformama. Tako je drugi važan cilj propagande postao pokazati svijetu da Njemačka nije militarizirana zemlja pa je svima naređeno da na igre u Berlinu dolaze u civilnom izdanju (Krüger, 2003: 34, Krüger, 2006: 157).

1 Sudjelovanje crnaca i Židova iz drugih zemalja nije zapravo nikad niti bilo problem – problem je nastao kada se zahtijevalo da njemački Židovi mogu nastupiti za Njemačku, što je bilo direktno miješanje Odbora u izbor natjecatelja. Problem je na kraju riješen tako da su Nijemci rekli da Židovi „imaju mogućnost“ nastupiti za Njemačku, a kao paravan na zimskim i ljetnim igrama nastupili su po jedan „polu-Židov“ – tj. Helena Mayer na ljetnim u Berlinu (konstrukt njemačkih rasnih zakona, Židovi koji su to samo 50% i to po očevoj strani, dok se za pripadnost vjeri inače gleda majčina strana, pa im je NSDAP dopustio nastup kao alibi pred svijetom), Blom, 2017: 457; Krüger, 2003, 31.

Sljedeće ciljeve najbolje opisuje nacistička parola *Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer* (hrv. *Jedan narod, jedna država, jedan vođa*) (Krüger, 2003: 27). Prije svega bilo je potrebno prikazati njemački narod kao složan i jedinstven narod koji složno stoji uz svoga novog i velikog vođu Adolfa Hitlera. Nacisti su kod kuće započeli široku kampanju kako bi zainteresirali što više ljudi za natjecanje i tako postigli rekordnu gledanost. Sličnu kampanju vodili su i u stranim novinama, bilo onim njemačke emigracije, bilo drugih država. U konačnici je strani tisak – još od 1933. godine – bio pun njemačkih poziva na Olimpijske igre. Propagandna kampanja provedena je na sedamnaest stranih jezika (Keys, 2006: 144-145).

Jedna od ključnih stvari bila je impresionirati svijet veličinom i efikasnošću igara (McFee i Tomlinson, 1999: 88). Pored već spomenute visoke posjećenosti, monumentalnost morala se očitavati i u drugim segmentima – prije svega u organizaciji koja je morala teći perfektno te u monumentalnosti novoga olimpijskog kompleksa (posebice stadiona), olimpijskog sela te infrastrukture općenito. Konačni cilj bio je dobiti titulu „najboljih Olimpijskih igara ikada“, a pri provođenju tog cilja nacisti nisu štedjeli – prema nekim procjenama potrošeno je preko sto milijuna njemačkih maraka (Keys, 2006: 142). Hitler je osobno naredio rušenje staroga stadiona i građenje novog s kapacitetom od sto tisuća posjetitelja (Krüger, 2005: 47).² Posebna pažnja stavljena je na olimpijsko selo izgrađeno po uzoru na ono u Los Angelesu četiri godine ranije, ali puno bolje organizirano – s vježbalištima, bazenima, filmskim projekcijama, koncertima itd. (Keys, 2006: 143). Puno je novaca potrošeno na hranu kako bi se osiguralo da svaka nacija ima sve potrebne namirnice i svog kuhara (Krüger, 2003: 28).

Nadalje, Berlin je morao osigurati dotad neviđen stupanj tehnologije – kako u dijelu samih igara, tako i u smislu medijske popraćenosti. Igre u Berlinu prve su u povijesti uživo prenošene putem radija, a u konačnici je više od tristo milijuna ljudi slušalo izvješća iz Berlina (Krüger, 2003: 34). Na ulicama i trgovima Berlina postavljeno je nekoliko televizora preko kojih se uživo mogao pratiti tijek igara – no, oni nisu urodili pretjeranim plodom jer je kvaliteta slike sama po sebi bila loša, a loše vrijeme dodatno ju je pokvarilo. Cijeli stadion bio je prepun kamera i fotografa (Nijemci su odlučili zadržati pravo da samo oni mogu imati svoje fotografije na igrama) koji su pratili svaki trenutak natjecanja te odmah birali najbolje fotografije i slali ih u svjetske novine (Krüger, 2003: 35).

2 Hitler je osobno odbio gradnju novog modernog stadiona od stakla (arhitekt Otto March) te izričito tražio gradnju stadiona nalik na one iz antičke Grčke – glavni arhitekt tog projekta postao je Albert Speer koji donosi cijelu priču u svojim memoarima (Speer, 1997: 80).

Igre su u konačnici proizvele gomilu vizualnog materijala, a tisuće i tisuće metara filma bit će obrađeno kroz sljedeće dvije godine pod redateljskom palicom Leni Riefenstahl i konačno objavljeno 1938. godine kao film *Olympia*, koji se smatra jednim od najboljih primjera nacističke filmske propagande (McFee i Tomlinson, 1999: 89).

U duhu Hitlerove ideje „Ako imaš cijeli svijet za gosta, moraš se prikazati u najboljem svjetlu“ (Krüger, 2003: 22-23), posebna se pažnja obraćala na ono što ćemo nazvati „sitnice“. Simbolika i „sitnice“ su, uz atletičara Jessea Owensa, najbolje zapamćene stvari s ove Olimpijade, a cilj im je bio dodatno učvrstiti propagandu. Prije svega riječ je o prvom prenošenju baklje iz Grčke do mjesta održavanja modernih igara – s jasnim ciljem pokazivanja povezanosti „nove Njemačke“ s civilizacijskim korijenima antičke Grčke (Krüger, 2003: 32). Put dugačak 3075 km započeo je u Grčkoj, na planini Olimp, a zatim preko Atene, Sofije, Beograda, Budimpešte, Beča i Praga konačno došao u Berlin gdje je njemački atletičar svečano zapalio olimpijski plamen vatrom iz srca antičke Grčke (Hilton, 2006: 24).³ Uz baklju, posebno se ističe simbolika olimpijskog zvona (sa svastikom), olimpijski prsteni ili krugovi (nastali ranije, ali uvelike popularizirani pred igre u Berlinu) te Hitlerov poziv „mladima svijeta“ na otvaranju igara (Krüger, 2003: 28). Posebna uloga pri otvaranju natjecanja pripala je cepelinu *Hindenburg* koji je preletio iznad stadiona s privezanim olimpijskom zastavom neposredno pred dolazak kancelara Hitlera i svečano otvaranje igara (Keys, 2006: 150).

Naposlijetku, ostala su dva najvažnija cilja bez kojih bi sve prethodno malo značilo. Nijemci su prije svega morali pobijediti na igrama, što je bilo posebno teško s obzirom na to da su Amerikanci pobijedili na svim modernim igrama do tada (osim 1912. godine) (Krüger, 2005: 49). Osim toga, poraz od Amerikanaca narušio bi ideju o superiornosti arijevske rase, što bi posredno moglo naštetiti konsolidaciji režima unutar države. Drugi važan cilj bio je osigurati gostoprimstvo među Nijemcima – sve brojke, medijska pokrivenost, organizacija itd. pali bi u vodu kada bi se gosti osjećali loše u Berlinu. Njemačka propaganda pobrinula se za oboje. Još od 1933. godine u državi su provođene opširne sportske reforme kojima su sve grane sporta i sve organizacije stavljene pod upravu države te je uvedena svakodnevna fizička aktivnost u njemačkim školama. Nova vlast puno je ulagala u trening olimpijaca – što je na kraju i rezultiralo pobjedom Njemačke (Krüger, 2003: 23). Medijska propaganda pobrinula se da dođe do privremene obustave provedbe rasne ideologije, a kako to kaže povjesničar Arnd Krüger: „Afroamerikanci

3 Prijenos baklje od Grčke do Berlina i naglašavanje povezanosti Njemačke s antičkom Grčkom jedna je od središnjih ideja u filmu *Olympia*.

su za Naciste bili tek nešto bolji od životinja. Smatrali su da oni daju Amerikancima nepravednu prednost, ali – kao i u slučaju Židova – **trebalo ih se dočekati kao dobrodošlog gosta.**“ (Krüger, 2003: 24). Iako je Hitler osobno negodovao unutar kruga prijatelja i suradnika oko pobjede afroameričkih atletičara (Speer, 1997: 73),⁴ nije zabilježen niti jedan rasni sukob u Berlinu tijekom trajanja igara.

Na kraju možemo rezimirati više ciljeve propagande koji su se kristalizirali kroz ovo poglavlje:

1. Sakriti rasizam, antisemitizam i stupanj militarizacije Njemačke.
2. Impresionirati svijet rekordnom posjećenošću igara u Berlinu.
3. Poslati sliku Hitlera kao velikog vođe kojeg cijeli narod obožava.
4. Impresionirati svijet monumentalnošću igara (stadion, selo, infrastruktura itd.).
5. Pokazati tehnološki napredak Njemačke.
6. Postići rekordnu medijsku popraćenost (broj novinara, radio prijenos uživo itd.).
7. Igre moraju teći perfektno i po točno definiranom planu kako bi impresionirale strance.
8. „Sitnice“ koje će dodatno impresionirati.
9. Odnijeti pobjedu na Olimpijskim igrama.
10. Dokazati superiornost arijevske rase pobjedom na igrama.
11. Pokazati gostoprimstvo i miroljubivost „nove Njemačke“.

Nakon što smo odredili koji su bili ciljevi njemačke propagande, sada nam preostaje pogledati ima li u izvještajima dopisnika *Jutarnjeg lista* elemenata koji odgovaraju određenim ciljevima, tj. u slučaju nekih (antisemitizam i militarizam), nema li ih u novinama kako je to njemačka propaganda i zamislila.

3. *Jutarnji list* i njemačka propaganda

Prije početka same analize novina valja napomenuti da se rad fokusira na člancima koje donosi posebni izvjestitelj *Jutarnjeg lista* iz Berlina. Budući da je izvjestitelj prije svega fokusiran na olimpijske rezultate, a ne politiku, većinu njegovih osobnih doživljaja vidimo u prvih nekoliko dana igara kada još nema velikih sportskih događanja. U

4 Postoji priča o tome da je Hitler navodno odbio primiti Jesse-a Owens-a i ostale Afroamerikance zbog svoje rasne ideologije, no stvar je zapravo drugačija. Hitler je najprije primao sve pobjednike u svoju svečanu ložu i čestitao im, ali je zbog obaveza morao napustiti stadion predvečer. Zbog toga nije mogao primiti pobjednike zadnjih sportskih događaja na stadionu, među kojima je bio i Jesse Owens. Međunarodni olimpijski odbor tad je zatražio od Hitlera da, ili primi sve atletičare i javno im čestita, ili da ne primi nikoga – na što je odluka pala da više ne primi nikoga javno jer nije imao vremena za primiti sve (Krüger, 2005: 54).

kasnijim danima, a naročito posljednjih nekoliko (11. – 16. kolovoza) dominiraju gotovo isključivo sportski rezultati. Manji problem pri analizi predstavlja činjenica da se ne zna tko je autor izvještaja, niti ga tadašnji urednik *Jutarnjeg lista* Josip Horvat spominje u svojim memoarima i povijesti novinarstva koju je napisao (Horvat, 1984). Nakon 14. kolovoza u naslovima se više ne nalazi dodatak *Od posebnog izvjestitelja* (i slične kombinacije), a kako od toga datuma niti nema opisa događanja te tekstom dominiraju rezultati, izgledno je da izvjestitelj od tog datuma više nije u Berlinu. Sljedeće opise događaja vidimo tek 17. kolovoza kada se opisuje zatvaranje Olimpijskih igara pa se može pretpostaviti da je *Jutarnji list* imao nekog izvjestitelja, no moguće je da je riječ o redovnom izvjestitelju iz Njemačke jer nema napomene o *posebnom izvjestitelju*. Kako bismo bili sigurni da je riječ o doživljajima iz prve ruke, a ne prijepisu stranih novina, ovaj rad fokusira se na građu za koju znamo da ju je napisao *posebni izvjestitelj* iz Berlina (1. do 13. kolovoza 1936. godine) te na člancima sa zatvaranja Olimpijade (17. kolovoza 1936. godine).

3.1. Židovi i militarizirano društvo

Kako bismo procijenili uspjeh propagande potrebno je odgovoriti na pitanje jesu li uočeni ikakvi antisemitski ili rasistički ispadi. O ovome nije potrebno puno pisati – kroz sve dane izvještavanja novinar se nigdje nije osvrnuo ni na kakve antisemitske natpise ili uočene nepravde prema njemačkim Židovima niti je uočio ikakvu diskriminaciju prema stranim Židovima. Ista stvar vrijedi i za preveliki broj uniformi koji je bio problem na Zimskim igrama – ovoga puta Nijemci su se pobrinuli da ih nema više nego što je potrebno pa tako ni novinar *Jutarnjeg lista* nije zamijetio preveliki broj uniformi niti se požalio na preveliku militarizaciju njemačkog društva. Naprotiv, hvali prisustvo jurišnih odreda koji noću patroliraju gradom i tako osiguravaju sigurnost za sve posjetitelje (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 12).

3. 2. Posjećenost igara i slika Hitlera kao vođe njemačkog naroda

Nema sumnje da je njemačka propaganda uspjela u dovođenju ljudi na stadion, no nas zanima da li je novinar fasciniran brojem posjetitelja ili tome ne pridaje pažnju? Reći da je izvjestitelj *Jutarnjeg lista* fasciniran posjećenosti igara bio bi u najmanju ruku eufemizam. Svako izvješće od prvog do posljednjeg dana hvali posjećenost igara. Već su na sam dan otvaranja „ulice Berlina već prepune stranaca“ (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 11), a sljedeći dan – prvi natjecateljski – „već od ranog jutra prema ogromnom stadionu ponovno su [se] počele kretati povorke ljudi“

(*Jutarnji list*, br. 8807, 1936: 7). Sličnu priču vidimo svaki dan, pa tako primjerice 4. kolovoza autor na početku izvješća spominje da je „i danas prije podne kao i tokom jučerašnjeg dana stadion pun gotovo do posljednjeg mjesta [...] natjecanje se održava uz stalnu prisutnost 100 000 gledatelja“ (*Jutarnji list*, br. 8808, 1936: 20). Poseban utisak ostavlja činjenica da je stadion pun čak i kada se na njemu ne održavaju nikakva finalna natjecanja te time da je pun već od ranog jutra, iako su na prethodnim Olimpijadama stadioni u prijepodnevnim satima bili poluprazni (*Jutarnji list*, br. 8808, 1936: 20). Prvi dani igara bili su popraćeni lošim vremenom i kišom, ali usprkos tome posjećenost je i dalje na razini – „Svugdje na svijetu publika bježi s igrališta kad udari pljusak, a u Berlinu se gledatelji nisu micali s tribina“ (*Jutarnji list*, br. 8812, 1936: 6). Kako su dani odmicali bilo je za očekivati da će broj gledatelja i interes padati, no dogodilo se upravo suprotno pa tako 12. kolovoza, u jednom od svojih posljednjih izvještaja, autor piše: „Iako se još u glavnom stadionu održavaju konačna natjecanja u lakoj atletici, na polo stadionu finalna takmičenja, ipak je danas bio plivački stadion dupkom pun“ (*Jutarnji list*, br. 8816, 1936: 12). Iz svega navedenoga možemo jasno vidjeti da su Nijemci uspjeli u namjeri da fasciniraju posjetitelje posjećenošću igara. Kroz više članaka povlače se fraze kao „rekordna posjećenost“ i sl., a nema niti jedan dan u kojem se ne spominje veliki broj gledatelja – čak i onda kada se na više stadiona održava nekoliko natjecanja. Zaključili bi razlaganje o ovome cilju citatom iz novina u kojem izvjestitelj, govoreći o rekordnoj posjećenosti od čak 120 000 gledatelja, navodi: „Berlin je daleko nadmašio i Los Angeles i Amsterdam, a da se i ne govori o prijašnjim Olimpijadama“ (*Jutarnji list*, br. 8810, 1936: 5).

Okrenimo se sada od mase na pojedinca i postavimo si pitanje - je li njemačka propaganda uspjela prikazati Hitlera kao vođu cijelog naroda? Kancelar Hitler ponajviše se spominje u prvih nekoliko dana natjecanja, prije svega jer je centralna ličnost otvaranja, a i tada još nema važnijih sportskih rezultata o kojima bi se pisalo. Na sam dan otvaranja „dio ljudi čeka čak i po pljusku da vidi kancelara Hitlera i olimpijski odbor“ (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 11). Kako se kolona s kancelarom približavala stadionu, okupilo se mnoštvo ljudi koji „su htjeli barem vidjeti prolazak kancelara Hitlera na stadion, da iskoriste priliku i da mu oduševljeno aplaudiraju“ (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 11). Jedan odlomak posebno pokazuje raspoloženje koje je vladalo u Berlinu:

„U 3 sata, točno prema programu, kancelar Hitler se pojavio na vratima kancelarske palače. Pozdravila ga je silna masa, što se još više natrpala na trgu. Hitler je sjeo u otvorena kola i kada su počele ovacije putem on je ustao i tako se vozio do stadiona pozdravljen bez kraja i konca.

Mahalo se zastavama, dizale su se ruke, orkestri su na cijelom putu svirali. To je bio pravi triumfalni put kancelara u Stadion, kakvog se ne sjeća niti Berlin od 1933. godine“ (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 11).

Već na temelju ovog odlomka vidi se atmosfera koju je novinar osjetio – atmosfera naroda koji želi pozdraviti svog vođu, naroda koji ga pozdravlja „bez kraja i konca“ itd., pa čak i autor naziva ovaj put pravim trijumfom kancelara Hitlera. Iz ovog odlomka najživlje se može vidjeti manifestacija propagande proizašle iz parole *Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer (Jedan narod, jedna država, jedan vođa)*. Ovacije kancelaru nastavile su se i na samom stadionu gdje je on pozdravljao svaku naciju. Dok je trajao mimohod sportaša povodom otvaranja igara, pojedini su pozdravljali Hitlera nacističkim pozdravom, a Hitler je svaku naciju pozdravljao njezinim pozdravom.⁵ „Najveći urnebes izazvala je reprezentacija Francuske koja je također pozdravila kancelara Hitlera dizanjem ruke (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 11).“⁶ Hitler se ponovno značajnije spominje tek na zatvaranju igara kada je „stadion bio dupkom pun“, a on je zatvorio igre nakon što je čestitao svima i održao govor o značenju igara za zbližavanje naroda (*Jutarnji list*, br. 8821, 1936: 8). Na temelju svega iznesenog možemo zaključiti kako je izvjestitelj *Jutarnjeg lista* doživio Hitlera kao jedinstvenog vođu cijelog njemačkog naroda, a takvu je sliku odaslao i putem svojih izvješća do hrvatskih čitatelja.

3.3. Veličina, efikasnost i perfektna organizacija igara

Stadion i olimpijsko selo bili su postignuća tadašnje arhitekture, no je li njihova veličina (tj. monumentalnost) ostavila dojam na našeg izvjestitelja? Novi berlinski olimpijski stadion bio je središte Olimpijade 1936. godine, a autor ga opisuje kao „ogromnog i velebnog“ te govori da je stadion impozantan i za one koji su već vidjeli slične stadione, a nešto kasnije iz teksta vidljivo je i da je stadion dobro ozvučen jer se sve čuje do svakog kutka (*Jutarnji list*, br. 8807, 1936: 7; *Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 12.).

Njemačka vlast pobrinula se da novinari posjete Olimpijsko selo pa ga je tako i naš izvjestitelj imao priliku vidjeti 30. srpnja, dan prije otvaranja igara. Do njege je vodila „asfaltna, prekrasna cesta, 14 km duga

[...]“ (*Jutarnji list*, br. 8805, 1936: 18). Izvjestitelj je imao priliku vidjeti treninge sportaša pred samu Olimpijadu i svu infrastrukturu koja se nalazila u selu, a ranije smo ju opisali. Iako je na prethodnim natjecanjima također bilo Olimpijskih sela, posebno se hvali kako je „njemački odbor spretno riješio svoju zadaću smjestivši selo oko 14 km daleko od Berlina, od lošeg velegradskog zraka“. Kao što smo u analizi propagande spomenuli, posebna pažnja pridana je hrani i kuharima, a isto su uvidjeli i novinari: „Hrane ima u izobilju [...] svaka nacija ima posebne kuhare koji su vični kuhati specijalna jela te nacije“ (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 12). Natjecateljima bilo je omogućeno da u bioskopu pogledaju svoj nastup od prethodnog dana, zahvaljujući filmskom timu Leni Riefenstahl. Po svemu sudeći, organizacija i tehnologija dostupna sportašima u selu dojmila se izvjestitelju, čime je i ovaj cilj njemačke propagande postignut.

Što se tehnologije na igrama tiče, posebno se hvali mnoštvo kamera koje snimaju događaj, ali isto tako i posebne kamere koje se brinu da ne dođe do pogreška sudaca. Kod atletskih disciplina autor uočava nove elektronske sprave koje mjere vrijeme točno u stotinku (*Jutarnji list*, br. 8810, 1936: 5). Isto tako na više mjesta, autor hvali veliki broj novinara koji se nalaze na igrama te činjenicu da „tri milijuna ljudi sluša izvještaje s Olimpijade!“ (*Jutarnji list*, br. 8811, 1936: 6). Posebnu pažnju dobila je Leni Riefenstahl i njezin tim od oko tristo suradnika koji se bavio snimanjem igara te našeg izvjestitelja posebno fascinira opseg snimanja – od onog sa zemlje (ispod letve za skok u vis) pa sve do snimanja iz zraka balonima. Novine govore o tome da „*će ukupno biti snimljeno 500 000 metara olimpijskog filma*“, koji će se kasnije obraditi (*Jutarnji list*, br. 8810, 1936: 5). Također, sportaši koji žive u Olimpijskom selu imaju priliku već sljedeći dan vidjeti pojedine snimke, a one su spremne za gledanje već četiri sata nakon snimanja. Tehnologija je bila sveprisutna po cijelom Berlinu, pa tako „*čovjek prolazi gradom, a najednom ga pozdravi sa neke svjetiljke gromki glas* [...] time se omogućuje i onima koji nemaju ulaznice za stadion da su obavješteni o svakoj točki koja se odigrava na borilištu“ (*Jutarnji list*, br. 8810, 1936: 6). Dakle, možemo zaključiti kako je tehnologija korištena na Olimpijadi ostavila dojam na izvjestitelja koji joj u tekstu daje dosta prostora i tako prenosi do čitatelja, radeći nesvjesno upravo ono što je njemačka propaganda htjela postići.

Uz izvanrednu tehnologiju posebno se hvali i perfektna organizacija tijekom cijelog natjecanja. Kako autor vidi organizaciju očituje se već u komentaru prvog dana: „Vanredna organizacijska sposobnost Nijemaca ispoljila se u punoj mjeri na svakom koraku, pa su stranci fascinirani organizacijom ove velebnе svjetske priredbe [...] u programu rada organizacije je savršena i prema

5 Kako je išao tijekom mimohoda i tko je kako pozdravio Hitlera vidi u: Hilton, 2006: 113 – 116.

6 Iz ovog bi primjera možda također mogli vidjeti uspjeh njemačke propagande, iako je lako moguće da je samo riječ o neupućenosti autora. Naime, Francuzi nisu pozdravili Hitlera nacističkim pozdravom (barem su tako kasnije tvrdili), već olimpijskim pozdravom koji je igrom slučaja sličan nacističkom – što je njemačka propaganda naravno odmah dobro iskoristila (Keys, 2006: 152).

točnom programu odvijaju se pojedine točke [...] sve klapa savršeno, kao da je već barem deseta repriza, a ne prvi dan natjecanja..." (*Jutarnji list*, br. 8807, 1936: 7). Jedini problem za izvjestitelja predstavljaju istovremena natjecanja na različitim stadionima, ali kako sam kaže, dojavna služba radi svoj posao, no kao izvjestitelj bi više volio imati mogućnost izvještavati o svemu. Izvještaj o zadnjem danu Olimpijade u *Jutarnjem listu* (17. kolovoza 1936.) donosi sažetak organizacije koja je „bila upravo uzorna. To jednostavno priznaju svi oni koji su se nalazili u Berlinu. Nijemci su sa mnogo truda sagradili olimpijski stadion koji je bio u svakom pogledu izvrstan [...] Nijemci su se pokazali pravim majstorima u organizaciji. Sama natjecanja vršila su se jedno za drugim bez nepotrebnih stanka, pa se i to ima pripisati izvrstnoj organizaciji“ (*Jutarnji list*, br. 8821, 1936: 7).

Iz svega navedenog jasno se vidi da je njemačka propaganda uspjela u ključnim ciljevima – stadion je ostavio snažan dojam na posjetitelje, tehnološka pokrivenost bila je na razini svake pohvale, a događaji su tekli po točno predviđenom planu. Što je još važnije, izvjestitelj *Jutarnjeg lista* sve je ovo zamijetio, a pojedinim stvarima vraćao se i po nekoliko puta.

3.4. „Sitnice” – olimpijska simbolika

Od svih simbola najzastupljenija je svakako Olimpijska baklja, pa tako izvjestitelj piše da je ona donesena iz Grčke, mjesta stare Olimpijade, sve do Berlina gdje je dolazak baklje na stadion prilikom otvaranja pozdravilo ovacijama „stotine hiljada omladine i gradjana što su stajali u špaliru duž ulica“ (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 11). Nakon toga, zapaljen je olimpijski plamen i pročitana zakletva, a novine čak donose i sliku Rudolfa Ismayra, tipičnog arijevca, koji je dobio zadatak čitanja zakletve. Dodatnu simboliku povezanosti s Grčkom dao je grčki atletičar, sudionik prvih modernih olimpijskih igara (1898. godine), uručivši maslinovu granu kancelaru Hitleru na što je pozdravljen „od mase, od glazbe i pjesme“ (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 12).

Olimpijsko zvono i simbolika pet prstena („Pet olimpijskih kolutova dominira danas Berlinom i čitavom Njemačkom“, *Jutarnji list*, 8805., 18.) spominje se samo prilikom otvaranja igara (dok se motiv Olimpijskih zastava spominje na više mjesta), ali je opis koji izvjestitelj donosi veoma slikovit pa ga prenosimo u cijelosti, tim više jer se u tekstu nalaze i neki ranije spomenuti ciljevi propagande:

„Sunčane zrake osvjetile su jutros velebni stadion. Ogromno Olimpijsko zvono na visokom zvoniku, stup sa Olimpijskom vatrom, simbolična Olimpijska zastava sa pet krugova, sve je to okruženo ogromnim brojem zastava svih mogućih narodnosti koje su zastupane na natjecanjima.

Kako god je samu priredbu posjetio rekordan broj stranaca, kao do sada još niti jednu Olimpijadu, isto je tako i rekordan broj natjecatelja. Nijemci se nisu niti najmanje prevarili kada su računali da će na Olimpijadi biti oko 5 hiljada natjecatelja [...] 4844 natjecatelja iz 53 države. Od toga je prijavljeno 4503 muškaraca i 341 žena“ (*Jutarnji list*, br. 8807, 1936: 7).

Naš izvjestitelj uočio je i prenio neke stvari koje čak nismo niti spomenuli u poglavlju o propagandi, pa tako primjerice opisuje da su izdane posebne razglednice u boji sa zastavama svih naroda koji sudjeluju. Nakon toga donosi zanimljivu sliku o Adolf Hitler Platzu gdje je „podignut ogroman okrugli zid sastavljen od zelenila i golemih zastava sa kukastim križevima. Oko toga zida nalaze se 54 jarbola sa zastavama sudjelovatelja. Mnoštvo naroda šeće po tom trgu, drži u ruci šarenu razglednicu i hodočasti od zastave do zastave i tako upoznaje zastave pojedinih naroda“ (*Jutarnji list*, br. 8810, 1936: 6).

Hitlerov poziv mladima i predstava cepelina *Hindenburg* dva su veoma mala cilja njemačke propagande, ali usprkos tome, oba su dobila svoje podnaslove i izvještaj na dan otvaranja igara. Ipak, nije niti za očekivati mnogo više od kratkog komentara da je omladina pozvana „k miru i bratstvu medju narodima“ te kratka opservacija da je cepelin letio iznad Berlina sat vremena na „silno oduševljenje“ okupljene mase (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 11-12).

„Sitnice” su bile, što i sam naziv koji smo im pridali govori, tek sporedni ciljevi propagande, a njihov cilj bio je tek da budu zamijećene. *Jutarnji list* ne samo da spominje sve „sitnice” što ih je propaganda htjela prezentirati, nego čak i proširuje popis te možemo zaključiti kako je Njemačka postigla svoj cilj i u ovome segmentu.

3.5. Atletski uspjeh i gostoprimstvo Njemačke

Njemačka je na igrama postigla izvanredan uspjeh i osvojila najveći broj zlatnih medalja, no nas prije svega zanima čemu izvjestitelj pripisuje rekordan uspjeh njemačkih atletičara.

Novine donose vijesti o rekordnim pobjedama njemačkih atletičara te također hvale uspjeh Njemačke, ali u slučaju našeg izvjestitelja propaganda nije uspjela u namjeri da prikaže superiornost arijevske rase. U jednom izvješću od 6. kolovoza možemo jasno vidjeti da autor ne vjeruje u ideal arijevske rase – iako Nijemci smatraju da su „najposobnija rasa arijci, a medju ovima opet nordijski arijci, dakako, na prvom mjestu Nijemci [...]“ zapravo su crni atletičari pokazali u mnogim disciplinama veću spremnost i dali bolje rezultate u usporedbi sa „svojim bijelim kolegama“, zbog čega će „mnogi njemački

rasisti zabrinuto klimati glavama“ (*Jutarnji list*, br. 8810, 1936: 5). Sukladno tome, analizirajući zašto su Nijemci postigli ovakav rezultat zaključuje: „Oni reprezentativci koji su se nalazili u državnoj službi dobili su po nekoliko mjeseci plaćeni dopust [...] imali su najbolje učitelje svijeta, pa nije čudo da konačni rezultat i nije mogao izostati. Njemačka je dokazala da tjelovježbi i športu treba posvetiti veliku pažnju, treba staviti na raspolaganje jaka novčana sredstva [...]“ (*Jutarnji list*, br. 8821, 1936: 7). U izvješćima s Olimpijade možemo pronaći još nekoliko sličnih izvještaja i opservacija, no sve upućuje na isto – da je uspjeh Nijemaca uvjetovan dobrim treninzima i velikim novčanim ulaganjima u sport, a ne nekakvom rasnom superiornošću. Naš reporter je svjestan „da crncima u Americi ne cvatu ruže i da su za prosječnog Amerikanca crnci niža bića, manje sposobne rase“ (*Jutarnji list*, 8810., 5) te zaključuje da „ako šport danas nije neki specijalitet džungle nego mjerilo civilizacije, što se općenito ističe, onda ovim crncima svakako pripada dolično mjesto u civilizaciji“ (*Jutarnji list*, 8810., 5).

Govor kancelara Hitlera na otvaranju igara već je pokazao da je miroljubivost glavna odlika „nove Njemačke“ – „[...] kancelar Hitler, koji je izjavio da je Njemačka vrlo rado pristala na priredbu Olimpijade, uvjerena da olimpijska ideja vodi miru što je danas prvi cilj nove Njemačke. Njemačka priredbom ove Olimpijade još jednom potvrđuje svoja nastojanja kojih se nikada ne će odreći“ (*Jutarnji list*, br. 8806, 1936: 11). Tijekom cijelih igara nije bilo niti jednog incidenta (ili barem važnijeg incidenta kojeg je izvijestitelj smatrao bitnim prenijeti), pa posljednji dan autor zaključuje kako je „Berlinska Olimpijada prošla u najvećem redu, kakav se u Njemačkoj mogao zamisliti“ (*Jutarnji list*, br. 8821, 1936: 7). Dva tjedna mir i prijateljstvo nacija vladali su Berlinom, glazbe i zabave nije nedostajalo nikada, a po završetku igara „svi ovi narodi ulaze u zbilju koja je svakog dana sve mračnija“ (*Jutarnji list*, br. 8821, 1936: 7). Olimpijske igre uspjele su predstaviti Njemačku kao otvorenu i miroljubivu naciju, a u vremenu kada naslovnice novina pune najnovije vijesti o pokoljima i strahotama u Španjolskoj, izvijestitelj vidi Berlin kao središte mira i prijateljstva iz kojega se ljudi moraju vratiti u surovu stvarnost.

4. Zaključak

Na temelju svega iznesenog možemo zaključiti da je njemačka propaganda uspješno prenijela skoro sve što je zamislila. Monumentalnost i efikasnost igara iznimno su hvaljene. U hrvatsko društvo je preko izvijestitelja odaslana slika jedinstvenoga njemačkog naroda koji se okuplja oko svog velikog vođe Adolfa Hitlera. Gostoprinstvo koje su Nijemci pokazali, s činjenicom da je propaganda uspješno prekrila sve znakove antisemitizma, rasizma i militarizma,

odaslali su u svijet sliku jedne nove i miroljubive Njemačke – sliku značajno drugačiju od one o kojoj su novine pisale (ili će tek pisati) tijekom zauzimanja Porajnja i tijekom trajanja građanskog rata u Španjolskoj. Jedino u čemu propaganda nije uspjela je prikazati sportsku pobjedu Njemačke kao rasno uvjetovanu – naš izvijestitelj zaključuje kako je uspjeh rezultat dobrog treninga i uspješnog državnog ulaganja u sport, a ne da proizlazi iz rasne nadmoći arijevske rase. Njemački sportski uspjeh u pogledu broja zlatnih medalja čak je na neki način „potisnut“ po stranu vijestima o američkim atletičarima, prije svega o Jesse-u Owens-u, tako da bi se običnom čitatelju koji ne posvećuje pažnju svakoj sportskoj disciplini moglo učiniti da Amerikanci dominiraju igrama, a ne Nijemci.

Mogli bismo se zapitati kakvu sliku o Berlinu i Njemačkoj ima netko kome su novine upućene – jedan zagrebački čitatelj novina koji u gradskoj kavani svakodnevno uz kavu pročita najnoviji broj *Jutarnjeg lista* tijekom trajanja igara. Slika Njemačke je veoma pozitivna, to je država koja je održala dosad najveće i najraskošnije Olimpijske igre u povijesti. Svakoga dana natjecanje je pratilo preko stotinu tisuća gledatelja, a čitatelj novina jedan je od više stotina milijuna ljudi do kojih najmodernijim sredstvima svakodnevno dolaze nove vijesti. Monumentalnost Olimpijskog stadiona, veliko Olimpijsko selo puno raznih objekata za slobodnu aktivnost i razonodu, kino projekcija jučerašnjih događanja, tehnološka dostignuća koja se koriste prilikom mjerenja vremena utrka ili pak veliki broj kamera na stadionu – sve to ostavlja na čitatelja sliku jedne tehnološki napredne Njemačke, Njemačke koja se bez sumnje oporavila od posljedica Prvoga svjetskog rata.

Na kraju možemo zaključiti da je posredstvom novinara do čitatelja došla jedna pozitivna slika Njemačke koja je otvorena i miroljubiva, koja zajedno uz svog vođu kreće prema naprijed, koja si može priuštiti jednu takvu manifestaciju kao što je Olimpijada i još je k tome učiniti najvećom i najboljom do tada. Uspjeh nacističke propagande na kraju je rezultirao pogrđnim nazivom Olimpijade 1936. godine kao „Nacističke olimpijade“, no moramo si postaviti pitanje koje je nakon igara postavio barun Pierre de Coubertin, utemeljitelj modernih Olimpijskih igara: „Koja je razlika između propagande za turizam (kao na Olimpijskim igrama u Los Angelesu 1932.) „i propagande za politički režim?“ (Socolow, 2016: 214).

5. Prilozi

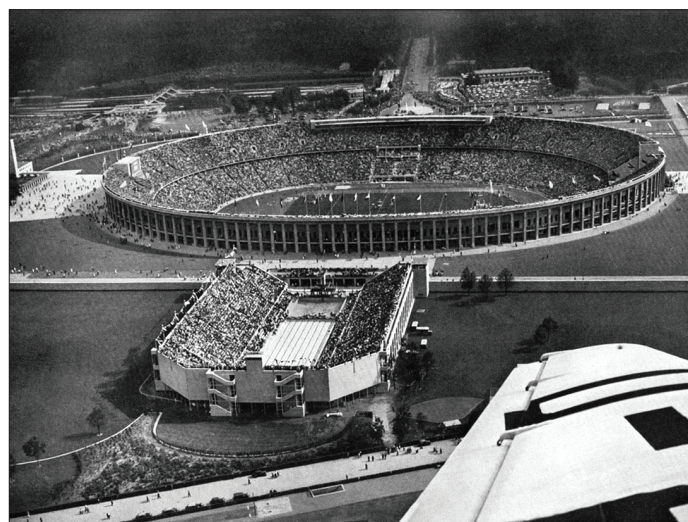
*Adolf Hitler Platz tijekom trajanja Olimpijskih igara
(<https://stillmed.olympic.org/media/Photos/1936/01/01/RAABU012.jpg>).*

*Cepelin Hindenburg iznad olimpijskog stadiona u Berlinu
(<https://cdn.historycollection.co/wp-content/uploads/2018/07/The-Hindenburg-floating-over-Berlins-Olympic-Stadium-during-the-1936-Olympics-opening-ceremony..png>).*

Ciljevi propagande	Jutarnji list (izvjestitelj)
Sakriti rasizam, antisemitizam i stupanj militarizacije Njemačke	+
Impresionirati svijet rekordnom posjećenošću igara u Berlinu	+
Poslati sliku Hitlera kao velikog vođe kojeg narod obožava	+
Impresionirati veličinom stadiona i olimpijskog sela (infrastrukture općenito)	+
Pokazati tehnološki napredak Njemačke	+
Postići rekordnu medijsku popraćenost (broj novinara...)	+
Igre moraju teći perfektno i po planu	+
Simbolika „sitnica“	+
Odnijeti pobjedu na Olimpijskim igrama	+
Dokazati superiornost arijevske rase	-
Pokazati gostoprimstvo i miroljubivost „nove Njemačke“	+

Ciljevi njemačke propagande i reakcija izvjestitelja Jutarnjeg lista.

Olimpijski kompleks u Berlinu (https://m.blog.hu/vi/vigyazo/image/3_1936_olympic_stadium_berlin.jpg).

Jesse Owens na Olimpijskim igrama u Berlinu 1936. godine (https://www.biography.com/image/t_share/MTE5NTU2MzE2MzM2OTE10Tc5/jesse-owens-9542225-1-402.jpg).

Summary

The Influence of German Propaganda on Foreign Journalists during the 1936 Olympic Games - A Case Study of Jutarnji list

This paper seeks to gauge just how successfully the German government propagated their positive image by hosting the 1936 Summer Olympics. The first part of the paper establishes the primary objectives of Nazi propaganda. The second part analyses contemporary newspaper reports, specifically those appearing in Jutarnji list (lit. The Morning Paper). Jutarnji list was chosen because they were receiving daily reports from an on-site journalist.

Key words: 1936 Summer Olympics, Berlin, Jutarnji list, propaganda, Nazism, Hitler, sport

6. Bibliografija

Izvori

1. *Jutarnji list*, 1. kolovoza 1936. – 17. kolovoza 1936., br. 8805 – br. 8821.

Literatura

1. Blom, Philipp, 2017. *Rastrgane godine: 1918. – 1938.*, Fraktura, Zagreb.
2. Hilton, Christopher, 2006. *Hitler's Olympics – The 1936 Berlin Olympic Games*, Sutton Publishing, Stroud.
3. Horvat, Josip, 1984. *Živjeti u Hrvatskoj – zapisci iz nepovrata 1900 – 1941*, SNL, Zagreb.
4. Keys, Barbara J., 2006. *Globalizing Sport – National Rivalry and International Community in the 1930s*, Harvard University Press, London.
5. Krüger, Arnd, 2003. *Germany: The Propaganda Machine*, u: *The Nazi Olympics: Sport, Politics, and Appeasement in the 1930s*, University of Illinois Press, Chicago, str. 17 – 43.
6. Krüger, Arnd, 2004. „What's the Difference Between Propaganda for Tourism or for a Political Regime?” *Was the 1936 Olympics the First Postmodern Spectacle?*, u: *Post-Olympism? Questioning Sport in the Twenty-first Century*, Berg, Oxford, New York, str. 33 – 51.
7. Krüger, Arnd, 2005. *The Nazi Olympics of 1936*, u: *Global Olympics Historical and Sociological Studies of the Modern Games*, sv. 3, Emerald Group Publishing Limited, Amsterdam, str. 43 – 58.
8. McFee, Graham; Tomlinson, Alan, 1999. *Riefenstahl's Olympia: Ideology and Aesthetics in the Shaping of the Aryan Athletic Body*, *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 16, br. 2, 86 – 106.
9. Novak, Božidar, 2005. *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb.
10. Rippon, Anton, 2012. *Hitler's Olympics – The Story of the 1936 Nazi Games*, Pen & Sword Books, South Yorkshire.
11. Socolow, Michael J., 2016. *Six Minutes in Berlin – Broadcast Spectacle and Rowing Gold at the Nazi Olympics*, University of Illinois Press, Chicago.
12. Speer, Albert, 1997. *Inside the Third Reich – Memoirs*, Simon & Schuster, New York.